

VIDEN, TRO OG OVERTRO

Det spirituelle – globaliseringens nye udfordring til psykologien

Jens Berthelsen

Artiklen argumenterer for nødvendigheden af at acceptere nye forståelsesformer ved overgangen fra industrisamfund til kommunikationssamfund. Gamle dogmer, som bygger på en relativt overskuelig, stabil og kontrollerbar verden, kommer til kort i globaliseringens hyperkomplekse verdensbillede. Mennesker, der er opvokset med realitetstestning i forhold til dualismens opsplittede opfattelser, må arbejde sig igennem dilemmaet mellem det gamle og det nye for at kunne acceptere og integrere nye tænke- og handlemåder. Artiklen søger efter tegn på det nye – og anderledes. Der er tegn på, at psykologistuderende bruger teori på en anden måde, tegn på at de store psykologiske teorier mister betydning, og tegn på, at erfarne psykologer interesserer sig for opvoksende tanke. Der er også mange tegn på, at unge har ganske andre mål, fremgangsmåder og selvforståelse end deres forældre. Viden, tro og overtro ses nu som ressourcer, der ikke mere er klart adskilte. Det spirituelle er ved at blive stuerent.

Mit projekt drejer sig om at undersøge muligheder for at inddrage spirituelle arbejdsformer i den etablerede psykologi. Det kræver, at jeg som undersøger forholder mig åben og udogmatisk og gennem deltagerobservation søger at lære den fremmede verden at kende. Gennem induktive kvalitative undersøgelsesmetoder og grounded theory tilstræber jeg at opstille hypoteser og nye alternativer. Det sker blandt andet gennem interview, egen deltagelse i clairvoyance, gennemgang af teori om 'den åndelige verdener' og deltagelse på kursus. Ved at være åben og opmærksom på tegnene undervejs mener jeg at kunne konstatere, at der findes andre professionelle, der har alternative indgange til det menneskelige følelsesliv, der kan bryde gængse psykologiske forforståelser, give psykologien nye ressourcer og forbedre mulighederne for at virke i interkulturelle situationer. DET ER VÆSENTLIGT AT KUNNE VÆRE TIL STEDE OG KUNNE ARBEJDE PÅ LAVERE BEVIDSTHEDSNIVEAUER PÅ EN IKKE-KOGNITIV MÅDE er min konklusion.

I artiklen søger jeg at beskrive min rejse mod det ukendte med sympatiserende besøg hos mennesker, der beskæftiger sig med transcendentale oplevelser og metafysiske konstruktioner. Artiklen beskriver således de første skridt i en tilegnelse af en mere rummelig forståelse af mennesker, samt udvikling af

nye kompetencer og arbejdsformer, som bygger på fællesmenneskelige opfattelser, som kan benyttes ved tilpasning til globalisering og transkulturelle forståelser.

Bemærk tegnene

Unge rygsæksrejsendes bibel er en pocketbog af Paulo Coelho, der hedder Alkymisten. Den handler om en ung fårehyrde, der fra Spanien giver sig til at rejse rundt i den arabiske verden. Han søger at finde sin livsbane og møder mange forskellige mennesker og kommer rundt i forskellige landsbyer. Han leder efter tegn, der kan vise ham, hvor han skal bevæge sig hen. Han må være meget opmærksom på omgivelserne og særlige hændelser, der kunne være tegn. (tegn kunne være: en ørn i luften, en sætning han hører, en genstand, han finder ...). Han diskuterer tegnenes betydning med sig selv, og er som oftest ikke i tvivl, om at han er på rigtige vej, og i hvilken retning han skal bevæge sig for at 'finde sin livsbane'.

Vi i den vestlige verden kan synes, hyrden er naiv. Vi bryder os ikke om det ukendte, det foruroliger os, og vi sørger for ikke at komme det nær. Det gør vi især ved at blive i det velkendte og ved at undgå valg og konflikter, hvis det ikke er nødvendigt. Vi gør det ved at dele verden – og menneskene – op i godt og ondt, i rigtigt og forkert. 'Vi forsager djævelen og alle hans gerninger' – og mennesker, som ikke er som os, det, vi ikke forstår, og ideer, som ikke kan bevises logisk empirisk. Det mystiske og overnaturlige skræmmer os, selv om det også tiltrækker os.

Betydningsfulde mennesker spurgte i gamle dage det magtfulde orakel i Delfi til råds, når de virkelig var i tvivl om et vigtigt valg i deres liv. Hvor var de dog modige, at de turde søge oraklet, og hvor var det dog en rigdom at have orakler, der var i stand til at formulere svar, der gjorde, at det var spørgeren selv der måtte træffe beslutningen og søge videre for at finde sin livsbane.

Psykologer søger også at hjælpe klienter til selv at træffe valg – hvor er forskellen?

Ny verdensorden

På meget få år – under en livsalder – er verdensordenen skiftet: Stabilitet betyder ikke mere sikkerhed, men usikkerhed om at følge med. Det ukendte opleves ikke mere som truende, men som nye muligheder. Stadig bevægelse er blevet en betingelse for personlig udvikling og opnåelse af livsgoder. De nødvendige valg og konflikter er sten på vejen, der kan bruges til at træde på, så man kan komme videre. De store forhindringer bringer os videre på vores livsbane.

Dilemmaet er en nøgle til erkendelse. Ved at stå med ryggen mod muren, uden at have nemme løsninger eller mulighed for at smutte, står man i den personlige valgsituation. Når det ikke er muligt at gå tilbage, fordi det, man er vant til at tænke, føle og gøre, ikke er brugbart, og når det på den anden side også er uholdbart eller uudholdeligt at blive i situationen, bliver det en nødvendighed at søge ukendte eller utilladte veje. Nye livsmuligheder og et nyt verdensbillede kan opstå, når man tør gå ind i sine dilemmaer og tør bryde bindinger til det velkendte og som en åbenbaring få nye livsperspektiver og forstå sine selvpålagte begrænsninger. 'Alle mennesker burde have muligheden for at komme i dilemma. Kun gennem dilemmaet bliver man et frit menneske'¹. Det er netop i dilemmasituationen, man har behov for tegn på, hvilke valg man kan træffe. Man må bruge sin intuition til at finde den rigtige vej. (Berthelsen 2001a)

Mange mennesker, der er opvokset med industrialismens værdier, står i samme kulturelle dilemma. De kan se, at det verdensbillede med relativt faste værdier og adfærdsformer, som de selv har internaliseret, er uinteressant for den nye generation, der lægger mere vægt på skueværdier og umiddelbare personlige gevinster. Bliver man tro mod egne værdier, risikerer man at sakke bagud og hænge fast i dilemmaet – og måske blive lukket ude og stemplet som gammel og sur. Hvis man på den anden side vover springet og tager det nye og ukendte til sig, risikerer man at miste sine rødder, at skulle starte forfra og ikke at kunne bruge det, man er god til. Det belastende er at blive hængende i valgets ubeslutsomhed. Men når valget er truffet, frigøres nye ressourcer.

Den nye generation har ikke det samme problem. Selv om de udmærket kender deres forældres værdisæt og er skolet i deres problemløsningsmetoder, har de en ganske god fornemmelse af at skulle klare sig på forskellige arenaer med forskellige kulturformer. De skal finde passende roller og iscenesætte sig selv, når de er 'frontstage', men så sandelig også, når de er 'backstage' – i privatlivets kulisser. (Hjarvard 2004, Goffman 1952). Faste værdisæt og adfærdsregler er af mindre betydning end tilpasning til livsstile og trends, som de selv må opsøge og tilegne sig gennem tilknytning til forskellige subkulturer og netværk. De unge er ikke mindre moralske end de ældre, men mere optaget af deres egen personlige moral og den moral, der er knyttet til de subkulturer, de er og har været i. Personligheden er ikke traditionsstyret som bedsteforældrenes eller styret af en kerneidentitet som forældrenes, men må snarere betegnes som *socialt autonome*, idet den enkelte selvjusterer sin adfærd efter de normer, som dannes sammen med de mennesker, den unge møder på sin vej. (Berthelsen, 2001b). De har antennerne ude, kommunikerer og skifter relationer hurtigt. De må til stadighed være i bevægelse for at søge nye muligheder for gevinster – ofte

1 Citat af Torsten Ingeman Nielsen I: Berthelsen (2001a p.315)

præget af konsum, nye oplevelser, status og økonomi. De ser ikke tilbage, og ikke ret langt frem. (Tønnesvang 1997; Giddens 1997; Juul & Jensen 2002)

De unge har nemmere ved og er hurtigere til at bruge deres intuition og tegn i omverdenen som grundlag for de hurtige valg, som de hele tiden må træffe. De behøver ikke at forankre deres opfattelse i realiteter og logisk forståelse for at komme videre.

I en ny verdensorden efterlyses menneskelige ressourcer (human resources) i stigende grad på arbejdsmarkedet, ligesom privatlivet kræver forandring af den menneskelige psyke i den globale tilpasningsproces, hvor individ og system samstemmes (Mørch 2001). På den ene side synes unge i de forskellige verdensdele meget forskellige. På den anden side synes de at bevæge sig mod en mere inkluderende og accepterende livsopfattelse. Det kommer måske endda tydeligst til udtryk her i landet, hvor et paradigmeskift fra materialisme til konstruktivisme tog fart med 68-generationens humanistiske opgør med industrisamfundets mekaniske menneskeopfattelse.

Der synes at tegne sig to spor i den globale udvikling. Den ene er den højteknologiske udvikling, den anden er det globale menneskes udvikling. De er begge overskridende det gamle verdensbillede. Fordi teknologien er blevet så kompliceret, at den ikke mere alene kan forstås logisk, og fordi menneskene i mindre grad kan forstås psykologisk (idet psykologiens almengyldighed der bygger på fortidens statiske opfattelser og empiri, udtrykker det gamle paradigme), er der behov for nye forståelser, der kan bygge bro mellem menneske og maskine. Således mener mange senmoderne socialpsykologiske teorier, at mennesket i stigende grad slipper bindingen af realiteterne og lever i en fleksibel 'virtuel reality' – en verden af konstruerede forestillinger, som kan udskiftes efter tid og sted. Institut for Fremtidforskning (Jensen, 1999) har allerede for år siden 'spået', at arbejde bliver til leg, at vi lever her-og-nu frigjort fra historie og fremtidsperspektiver, at alle mennesker taler samme sprog. Det bliver i stadig mindre grad facts, men tro og troværdighed, den globale landsby bygger på. Vi bygger på de historier, vi fortæller og får fortalt. Vi bliver gode historiedigtere, er ivrige efter at skabe kontakt og fortæller gerne vore historier videre – 'sms'er, mailer, chatter og snakker i mobiltelefon. Selskabeligheden holder netværkene i gang. Om føje år er verden blevet internet – et gigantisk selskabeligt samfund (Hjarvard 2004).

Det virker, som vi er midt i *et paradigmeskift, hvor kvantitet slår over i kvalitet:*

Menneskelige funktionsmåder, som bygger på stabilitet, overblik, kontrol og enkelthed, kan ikke bruges i situationer, der er præget af flygtighed, mangfoldighed, uoverskuelighed og kompleksitet. Behovet for andre funktionsmåder trænger sig på.

Tegn i psykologien

Det har undret mig, at psykologistuderende har et andet forhold til teori end tidligere. De synes ikke at være særlig optaget af, hvilken psykologisk retning teorien, de anvender i deres opgaver, tilhører, eller hvor anerkendt teorien er. Værdikritisk stillingtagen er sjælden, og den videnskabsteoretiske analyse, som år tilbage var politisk korrekt i alle større akademiske opgaver, er forsvundet. I stedet for formelle krav og systematik, synes de studerende mere optaget af teoriernes anvendelighed i forhold til egen motivation og mål. Det kan indebære, at store og små teorier, mere eller mindre underbyggede ud fra vidt forskellige paradigmer og forståelsesbaggrund, sammen med citatpluk fra egen og andres empiri, anvendes som bekræftelse på udgangsantagelsen. En overfladisk eller fraværende metodekritik kan forstærke indtrykket af tilfældighed og selvbekræftelse. Formen vil ikke kunne begrundes ud fra eklekticisme, for eklekticismen trækker jo bevidst på teorier med forskelligt værdigrundlag. (Berthelsen, 2003)

Efter et øjeblik forargelse over, at studenten virker uinteresseret i at leve op til anerkendte videnskabelige dogmer om sandhedssøgen og objektivitet som et akademisk grundlag for de teoretiske højere uddannelser, må det alligevel undre, at så mange velbegavede og velmotiverede unge synes mere optaget af at konstruere en fortælling, der svarer til deres egen opfattelse, end til uheldet at afdække realiteter og skaffe sig et forhold til den virkelighed, mennesker lever i.

Er den nye generation stille og roligt ved at forlade de dogmer, der i hvert fald det sidste århundrede, har været styrende for den uddannede del af befolkningen? Dogmer, det har været fornuftigt at styre sit liv efter, og som bygger på, at verden er nogenlunde stabil. Vi stolede på autoriteterne, der fortalte os, hvad der var rigtigt og forkert, sandt og falsk. Opdeling i modsætninger har været en hjælp – et stykke ad vejen.

De psykologiske teorier bygger også på stabilitet. Vi lader empiri, der er indsamlet i fortiden, gælde for fremtiden. Langt hen ad vejen regner vi med kausalitet: adfærd må have en årsag. Vi skelner mellem det objektive og det subjektive, mellem virkelighed og fantasi. Vi analyserer og konstaterer – og bruger teorierne som redskaber. Vi tror så dybt på de store teorier, at de får virkeligheds karakter for os. Vi ser dem ikke blot som udtryk for tidsprægede konstruktioner, men som evigt gældende sandheder.

Som psykologer sidder vi over for klienter, som vi indlever os i og tolker. Vi opererer gennem ord og analyserer kognitivt vore klienter. Vi ser dem udefra og indgår sjældent i fællesskab med dem, handler sjældent sammen med dem. Vi forstår vore klienter i glimt, hvor vi er kommet til at svinge i takt. Er det nok? Er det nok, at den professionelle ser klienten med psykologens øjne?

Er det derfor, de studerende stille og roligt synes at forlade de store teorier, det materielle og reale til fordel for deres egne forståelser, som de samstemmer med deres nærmeste omverden? Er det derfor, de er mindre kritiske og konstaterende og mere accepterende og søgende?

Anden tænkning

De studerendes anderledes forholdemåder synes at være i tråd med ændringen i tænkning, som den nye generation tiltrækkes af. Vi analyserer og konstaterer, de surfer og zapper. Vi tager udgangspunkt i vore meninger og forforståelse, de accepterer og tilpasser sig. De synes at benytte sig mere af det, vi opfatter som primitiv tænkning: Trial and error (prøven sig frem), imitation, forbilleder, scanning (snusen rundt) og samstemning med de umiddelbare omgivelser. De bruger ikoner, slangudtryk og kropssprog som signaler, mens de lægger mindre vægt på korrekt semantisk symbolsprog. De skal kunne klare sig i omskiftelige situationer, på uklare præmisser, med mennesker de ikke ved hvordan tænker. Og de skal kunne reagere hurtigt og træffe valg for så straks efter at befinde i en ny situation, der kræver ny tilpasning og nye handling. De har andre prioriteringer. Den skoling i systematik og kognitiv tænkning, som forrige generation har tilbudt dem, er for langsom og grundig, når det gælder om at komme frem i en livsverden, der i stadig højere grad er præget af forandring. I stedet søger de ind i samværssituationer og bygger videre på ideer inden for den kultur, de aktuelt befinder sig i.

Men hvordan kan fatteevnen mangedobles? Menneskets personlighedsstruktur, som er blevet udviklet i de senere generationer af industrisamfundet, kan vel næppe pludselig ændres radikalt, selv om samfund og kultur har skiftet karakter. Spørgsmålet er, hvordan den nye generation tilegner sig og lærer nye kompetencer, som er kvalitativt forskellige fra de kvalifikationer, forrige generationer er blevet skolet i.

Når den nye generation så hurtigt kan tilegne sig en 'brug, nyd og smid væk'-kultur, 'hands on'-læring, hurtige kontakter og et liv med fortællinger og fiktioner i en stadig mere mediepræget kulisserverden, kan det ikke lade sig gøre at lære det hele fra grunden. Det er snarere sandsynligt, at de trækker på anderledes menneskelige talenter, som ikke har været tilgængelige for forrige generationer. Det kan f.eks. dreje sig om skjulte ressourcer, som ikke har været accepterede under industrialismens mekaniske menneskeopfattelse.

De unge selv kan ikke svare på, hvorfor de er anderledes: 'Vi interesserer os bare for noget andet og gør det på en anden måde'. De synes ikke at ville bruge energi på at begrunde og forklare. Måske fordi de ikke kan give en kognitiv forklaring, der vil gøre os tilfredse. De er ikke optaget af forskelle: 'I er sådan, og vi er sådan – sådan er det bare!'

Famlen og søgen

For at søge at komme på sporet af nye måder at tænke og arbejde på har jeg spurgt en række fremtrædende psykologer om, hvad der personligt optog dem mest.

Nogle nævnte, at de var optaget af Jung og hans åbenhed over for det uforståelige. Andre nævnte eksistentialisme og menneskets overskridende væren. Flere beskæftigede sig med hypnose og trancetilstande. Det, der undrede mig mest var, at adskillige psykologer selv gik til healing, auralæsning, clairvoyance og astrolog². Ud fra en logisk tankegang var adfærden uforståelig. Men som en psykolog nævnte: 'Jeg får ikke lagt mit horoskop, fordi jeg tror på betydningen af planeterne og stjernernes positioner, men fordi astrologen tilbyder mig nogle 'tegn', som kan give mig mulighed for nye tilgange til mit liv'.

Jeg kom endnu en gang til at undre mig, da jeg var til møde i en forskergruppe, og det der optog mest var en søgen efter noget overskridende, noget irrationelt og spirituelt. De var åbne over for andre opfattelser af mennesket og inspireret af en undersøgelse af de spirituelle oplevelser turister fik når de besøgte et moderne kirkerum i Houston.³

I min famlen er jeg begyndt at tro at fremtidens teorier må koble 'højre og venstre hjernehalvdelsstækning' – koble det analoge med det digitale. Teoriene må lægge større vægt på:

søgen og spørgen frem for konstatering og forklaring

udfoldelse frem for forenkling

det almene frem for det specielle.

det kulturelle frem for det individuelle

Der er åbenbart noget nyt på vej.

Brikker til anderledes fattemåder

Jeg synes, jeg allerede har en række brikker, som ikke passer ind i det gamle puslespil:

Forandringshastigheden, ny teknologi, kontaktformer, globalisering, subkulturer, nydelse og leg, udfordringen og valgmulighederne. De studeren-

2 Der var ikke tale om, at de selv var udøvende inden for de nævnte områder.

3 jfr. Bjarne Sode Funch (2002). Til forskel fra Matisse's Sct. Rosaire kapel i Vence lyse og farverige stemninger ligger Rothko-kapellet ved Houston hen i tussmørke med et hul i loftet som eneste lyskilde. Rummet er tomt bortset fra Rothkos kæmpemålede uden motiv. Mørket rummer en dyb stilhed, som sætter kroppens bevidsthedsniveau ned. Oplevelsen af det spirituelle rum giver de besøgende stærke og forskelligartede følelser, som med Le Corbusiers ord er et første tegn på spirituel eksistens.

des indstillinger til teori og fortælling, hvor viden synes at blive erstattet af tro, synes på en eller anden måde også at hænge sammen med psykologernes søgen mod det ukendte. Med en dristig tolkning kunne det siges, at tro synes at blive erstattet af overtro.

Når jeg lægger mine brikker ved siden af hinanden, kunne de godt høre sammen.

– Men det er umuligt at se, hvad det kunne blive til. Jeg må søge efter flere tegn, der kan vise mig vej.

En brik mere fandt jeg i et dameblad (som læses af mange kloge kvinder – og mænd). Bladet var fyldt med kærlighed, erotik, mode og okkultisme. Uge efter uge år efter år. Ingen af områderne har psykologernes særlige interesse. Der er meget lidt psykologi om ægte kærlighed. Der er godt nok en psykologbrevkasse, der leverer problemløsninger på seksuelle vanskeligheder og ideer til teknikker til ‘at narre mænd i gyngen’, men den dybere forståelse, som læseren antagelig har mere brug for, fremgår ikke. Heller ikke det at tage sig ud, præsentere sig for andre og være med på moden, er noget psykologer beskæftiger sig med. Og fremtidssøgen og drømme som horoskoper og anden overtro er noget, som de fleste psykologer bevæger sig langt udenom. Tilsvarende er mandebladernes potensdyrkelse af hurtige biler, smart påklædning, økonomisk succes og politisk magt heller ikke noget, psykologer i nævneværdig grad beskæftiger sig med. Det er, som om nogle af menneskets største drivkræfter ‘tro, håb og kærlighed’, opfattes som banale og uinteressante. *Det, der er eksistentielt væsentligt for mennesker, beskæftiger psykologer sig ikke med.* Det var for mig endnu et tegn, som viser behov for nytænkning. Et tegn, som gav en vis frihed til at søge nye stier og se efter uofficielle tegn.

Et tegn yderligere fik jeg, da jeg hørte en kollega (Mirdal 2002) fortælle at hun ikke mente, det kunne lade sig gøre at lave traditionel psykoterapi med mennesker med andre kulturelle rødder (flygtninge, torturofre m.fl.). De lever med en anden virkelighed end vores. For disse mennesker kan ‘djinger’ (ånder, dæmoner) være lige så reelle som familiemedlemmer. Vestlige teorier, hvor ‘djinger’ opfattes som fantasifostre, der forstyrrer virkelighedsbilledet, kan ikke bruges. *Åndelige væsner er i mange kulturer lige så afgørende for beslutninger som faktuelle forhold.* Det gælder uanset uddannelsesniveaue og magtposition. Det fik mig til at tænke på, at selvom vi i Vesten ofte tror, vi træffer beslutninger på et bedre niveau end andre, kan det måske være os, der er blevet begrænsede i vor tænkning.

Jeg var nu kommet så meget på sporet, at jeg kunne søge videre i en retning: *Det skulle være noget, psykologer ikke havde beskæftiget sig med, men som psykologer, jeg værdsatte, havde et åbent forhold til.* Jeg besluttede at jeg ville udforske det ukendte – det spirituelle.

Udforskning af det ukendte

Jeg måtte finde en metode, der ikke låste mig til et bestemt paradigme og fandt ud af, at arbejde grounded, dvs. opleve tingene indefra i stedet for at betragte dem udefra. Jeg ville benytte en kvalitativ, induktiv metode, som jeg var bekendt med fra et tidligere forskningsprojekt. Den bygger på Glaser og Strauss' (1967) 'Grounded Theory', som kommer til udtryk i følgende forskningsdesign: Min plan var, at jeg ville bevæge mig ind i feltet, se hvad der skete, snuse og søge nærmere til oplevelser, der tiltrak min opmærksomhed. Jeg ville lade min undren lede mig på rejsen og være opmærksom på de tegn, jeg fik undervejs. Jeg ville søge at samle mine oplevelser i kategorier, som jeg dernæst kunne udbygge, indtil jeg var i stand til at opstille hypoteser. Disse kunne jeg så søge at holde op mod nye oplevelser, jeg mødte på min vej. Bekræftelser ville jeg samle sammen til en mere overordnet kategorial forståelse, som jeg så kunne afprøve i andre og for mig ukendte sammenhænge. Til sidst håbede jeg naturligvis på at få en ny tilgang og en forståelse af, hvorfor jeg ikke tidligere havde kunnet rumme den nye opfattelse.

Det var min ambitiøse plan. I hvert fald kunne jeg forsøge at tage de første skridt!

Det skulle være en opdagelsesrejse med sympatisk besøg i et fremmed land.

Min første vanskelighed drejede sig om, hvordan jeg med min logisk-empiristiske baggrund kunne fatte forståelser, der var i modstrid hermed. Jeg havde nok gennem det foregående blødgjort nogle af mine holdninger og øget min parathed, men ville jeg alligevel ikke blot komme til at opfatte okkulte fænomener som psykologiske fænomener? Hvordan kunne jeg øge min sensitivitet og modtagelighed over for det anderledes?

Dilemmaet som åbner

Jeg fik hjælp af min viden om, hvordan mennesker har mulighed for ændring af perspektiver gennem at søge ind i dilemmaer. Måden at udforske det ukendte på er blevet inspireret af den model, jeg i anden sammenhæng har opstillet om dilemmasituationens udvikling⁵. Faserne i mit eget dilemma udvikledes som følger: Det startede med *undren* over skismaet mellem fortid og fremtid. Det opstår, fordi der aktuelt tegner sig et markant og globalt paradigmeskift, hvor bindingerne til det gamle opløses. Herefter opstod *tvivlen* om psykologien – og om jeg selv – mon kunne følge med

5 Faserne i dilemmaudvikling er beskrevet i Berthelsen (2003): 'Dilemmaets åbninger og det onde', mens Dilemmabegrebet og dets udviklingspotentiale er fyldigt beskrevet i Berthelsen (2001): 'Dilemmaet som lærer'.

eller ville blive hængende i den gamle generations værdisæt uden mulighed for at forstå den nye generation. Tvivlen voksede, og en *ambivalens*, hvor både trang til at holde mit verdensbillede fast og nysgerrighed ved at udforske det ukendte låste mig. *Det uafsluttede* gav mig energi og stadig nye ideer til, hvordan jeg kunne angribe og forstå mit problem. Jeg var kommet til 'the point of no return', og alle steder, jeg kom – blandt venner, til forelæsninger, i teatret, var jeg opmærksom på det okkultes rolle og skrev mængder af notater herom. Jeg kunne også mærke min *modstand* og søgte gang på gang at skubbe min selvpålagte opgave fra mig og beskæftige mig med andre ting. Men i drømme og afslappede situationer blev jeg atter mindet om det mystiske. Og jeg syntes jo også, at det blev mere og mere spændende. Jeg følte mig sikker på, at jeg havde fat i noget interessant og anderledes. Andre mennesker må have mærket min optagethed. De begyndte af sig selv at fortælle om private oplevelser. Det var *tegn* på, at jeg var på rette vej. Alligevel havde jeg ikke lyst til at slippe mit gamle verdensbillede og ønsket om at have logiske forklaringer. Jeg følte mig *magtesløs*. *Selvkritikken* nagede: Hvorfor kunne jeg dog ikke give slip på mine gamle bindinger? Hvad var det, jeg var bange for? Nu vidste jeg, at jeg nærmede mig et *vendepunkt*. Jeg begyndte at ane nye muligheder – eller at jeg måske først nu sent i livet fik øje på dem.

Her er jeg nu. Jeg ved fra dilemmamodellen, at hvis jeg kommer over på den anden side, vil brikkerne falde på plads, og jeg vil blive tilbudt et *nyt perspektiv* i mit liv. jeg ved også, at jeg vil blive optaget af det, opnå *produktivitet* og *kreativitet*. Og jeg ved, at jeg vil få en opgave med at *anvende* det i praksis og *formidle* elementer til en mere rummelig og tidsvarende psykologi.

Forskning indefra

Jeg var nu klar til at lede efter flere tegn. Jeg syntes, at jeg var i stand til at nedtone min parathed til at være kritisk, skeptisk og realitetstestende, og ville anstrenge mig for at forholde mig undrende og accepterende og naivt søge at følge de veje, som dukkede op, hvis jeg fik tilbud om at blive lukket ind i andre menneskers irrationelle verdener. Jeg besluttede endvidere, at jeg ville søge at være mere opmærksom på *særlige tegn*, jeg tidligere i livet ikke havde lagt mærke til eller ikke havde tillagt betydning.

De tre næste trin i min søgen efter nye brikker var:

1. Interview med mennesker, der havde opsøgt alternative professionelle
2. Selv opsøge og få seance hos clairvoyant
3. Deltage i kursus omkring spirituelle temaer
4. Søge ind i og møde mennesker fra spirituelle kredse.
5. Samle brikkerne i en artikel (denne!)

1. Interview

Det første, der slog mig, når jeg privat spurgte andre mennesker, om de havde kontakt med det alternative marked, var, hvor mange – også videnskabeligt uddannede – der have haft – overvejende positive – erfaringer med at gå til healing, astrolog, clairvoyant o.l. Andre var nysgerrige, men havde ikke vovet at tage skridtet.

Almindelig motivation til at søge det spirituelle havde for flertallet været usikkerhed omkring væsentlige beslutninger i livet. Det var generelt, at man havde fået større selvtillid, når man gik derfra. 'Terapeuten' synes at kunne bortfejle tvivl om eget værd, som gør os usikre, specielt når vi er i krise eller i en dilemmasituation. Det skabte ro i sindet, og det var klarere, hvad ens valg stod imellem. Et par eksempler:

En mand spurgte, om han skulle skifte job, da klimaet på hans arbejdsplads var blevet ringe. 'Du kan lige så godt blive. Om et par måneder er det anderledes', var den klarsynedes svar. Således opmuntret lod han sig ikke påvirke af klimaet og var ved sin optimisme selv med til at ændre det.

– Uden at vide noget om personen sagde den klarsynede til en person, som havde mistet sin kæreste: 'Du sørger, og det skal du blive ved med. Når du føler dig parat, vil du finde en anden at dele dit liv med – og du vil være i stand til både at føle sorg og glæde. Det vil dit liv blive rigere af.'

Andre nævner, at de synes, de har fået en ny dimension i deres liv, og at de kan kombinere den med deres øvrige liv. F.eks. bruge et kvarter daglig på meditation i en ellers stresset hverdag. Eller hver aften gøre op, hvilke begivenheder der har været samlende eller splittende.

Det er karakteristisk, at interviewpersonerne, selv om de tror på 'det alternative', ikke føler sig bundet af fremsigelserne. Nogle bruger dem til at blive klarere på sig selv og egne følelser (f.eks. egne lyster frem for omgivelsernes pres). *Det grumsede træder i baggrunden, og tegnene bliver klarere.* Andre fortæller, at de har opsøgt 'alternative' når de ikke kunne se en vej ud af den situation, de sad fast i, eller savnede perspektiv i deres liv. Den alternative har tilbudt dem nye perspektiver, de ikke selv var i stand til at fange.

Mange kan berette om fantastiske forudsigelser, der har holdt stik, og forklaringer på begivenheder tidligere i deres liv, som pludselig falder på plads.

Jeg synes at have fået endnu en brik: *Der findes alternative professionelle, som har et stort menneskekendskab. En dyb menneskelig forståelse og empati gør dem i stand til at fange signaler, vi andre ikke er i stand til, og give signalerne tilbage i en sådan form at det aktiverer ressourcer,*

som af en eller anden grund har været skjult for den pågældende. De har overskridende evner og et klarsyn, som jeg ikke fatter.

Interviewene mystificerede mig og gjorde mig nysgerrig.

2. Besøg hos clairvoyant.

Mit næste forsøg på at søge oplevelser, der kunne føje nye brikker til forståelser, var selv at konsultere en kendt clairvoyant, som jeg var blevet anbefalet:

Vi satte os i magelige stole over for hinanden, mens hun satte båndoptageren til (jeg fik båndet med hjem). Efter nogle minutter, hvor hun foretog vejtrækningsøvelser for at kunne koncentrere sig om mig, begyndte hun at tale stadig med lukkede øjne:

Jeg ser, du har noget stærkt rødt omkring dit hjerte. Har du problemer med dit hjerte? (Jeg blev ret overrasket, da flere i min nærmeste familie har fået blodpropper.) Jeg ser nu, at det ikke er dig, men måske andre, fortsatte hun. Du har god gennemstrømning, men skal være opmærksom på dit hjerte.

Hun nævnte også, at jeg var kommet igennem en større krise, og at livet nu gik den rigtige vej. Både privat og på arbejde. Jeg tror, du er forfatter, sagde hun, i hvert fald skriver du meget. Du er også god til at formidle, underviser du? spurgte hun, og det bekræftede jeg. En længere række private forhold, hun fortalte mig om – stadig med lukkede øjne – svarede godt til min egen opfattelse. Hun sagde også: Jeg ser, der står en ung mand bag ved dig. Og jeg svarede: 'Det må være min søn'. Hun fortsatte: 'Han er lige ved at afslutte sin uddannelse. Jeg tror, det har noget med computere at gøre. Men jeg kan også se, at han har evner som kunstner. Og det vil kræve meget af ham at få job.' (Rent faktisk afsluttede min søn sin uddannelse som multimediedesigner to uger efter seancen. Og det er vanskeligt at få job for tiden.) Hun fortsatte: 'Lidt bag den unge mand står en yngre kvinde noget svagere. Det kunne tyde på, hun er langt væk' (min datter bor i England).

Hen mod slutningen spurgte jeg om hun kunne se noget fra min barndom: 'Jeg kan ikke se nogen far svarede hun. Du og din mor står tæt sammen og hun elsker dig højt.' (Min far var væk under krigen og jeg var som enebarn dengang nært knyttet til min mor.)

Seancen varede en time. Meget af det, hun sagde, svarede til min faktiske viden. Enkelte af hendes forudsigelser syntes jeg dog var usandsynlige. I et kvarters tid efter snakkede vi sammen om mulighederne for at anvende hendes forudsigelser. Jeg fik her indtryk af et meget åbent og indlevende menneske, der er dybt seriøst engageret i andre. Jeg spurgte hende, om hun kunne bruge sit klarsyn på sig selv. 'Nej kun andre', sagde hun. 'Jeg kan ikke se mig selv klart.'

Jeg har lyttet til mit bånd flere gange alene og sammen med andre og er lige overrasket over klarsynet. Jeg er overbevist om, at hun har særlige evner, hun kan benytte i forholdet til andre.

Efter seancen har jeg spurgt mig selv, hvad det har gjort ved mig. Jeg synes, jeg er blevet mere tilfreds med min livssituation og rolig ved at have lagt gammelt konfliktstof bag mig. Jeg synes, jeg fornemmer glæde ved muligheder i min dagligdag og større optimisme omkring fremtiden.

Jeg havde fået yderligere en brik og var kommet et skridt videre i mit dilemmaforløb. Nu begyndte jeg at fatte: *at der ikke behøvede at være modsigelse mellem det rationelle og det irrationelle. At der kunne være glidende overgange. At der kunne være tale om det samme blot på forskellige niveauer.*

3. Teorier om det uforståelige

Nu syntes jeg, at jeg var klar til at fortsætte min rejse og bevæge mig ind i kulturer, der var dannet på andre præmisser, end jeg var vant til. Jeg ville bruge antropologernes måde at tilegne sig forståelser af fremmede kulturer på, nemlig 'participant observation' (deltagerobservation). Jeg ville søge ind i kulturen uden at forstyrre den, være som en flue på væggen og have antennerne ude. Mit mål var både at søge 'anderledes' oplevelser og finde frem til, hvilke forståelser der lå bag.

Jeg tilmeldte mig et anerkendt spirituelt kursus, som strakte sig over tre halve dage en gang om måneden. Jeg har nu deltaget i tre omgange. Indholdet er væsentligst af teoretisk karakter iblandet øvelser og demonstrationer.

På samme måde, som det er muligt at stille spørgsmålet, om abstrakt kunst er noget, der eksisterer uden for en selv eller i en selv kan spørgsmålet, *om overnaturlige fænomener er skabt af og kun eksisterer i mennesket selv, eller om der er forhold i verdensaltet, som har sin egen eksistens uden for os selv*, også stilles. Som udgangspunkt har jeg naturligvis den indrepsykiske forståelse, selv om jeg har mødt mange mennesker, der opfatter det okkulte som en realitet uden for dem selv. I virkeligheden er det måske ikke så vigtigt at finde 'svaret'?

Og måske skulle problemstillingen efter denne undersøgelse udvides til: *om overnaturlige forhold skabes i samværet mellem mennesker og har en væsentlig funktion i samværet mellem mennesker?*

Det ligger mere eller mindre udtalt som kursets mål, at deltagerne skal gives mulighed for at udvikle åndelig bevidsthed. I tråd med artiklens indledning om dualismen bygger kurset på antagelsen om, at mennesker mister deres evne til det umiddelbare gennem skoling. Først når vi bliver ældre eller holder os væk fra miljøer med faste værdier, dukker denne evne op igen, hævdes det.

Gennem kurser og selvarbejde kan man udvikle sin åndelige bevidsthed. Der nævnes forskellige niveauer (2. niveau er målet for kurset):

1. I starten har man ringe kontakt med det åndelige og egen underbevidsthed og søger åndelige autoriteter (eks. Jesus, Buddha).

2. Senere bliver man i stand til at bruge signaler fra underbevidstheden i sin daglige tilværelse. Ved at kunne styre opmærksomhed og modtagelighed kan man få adgang til flere bevidsthedsniveauer.
3. Hvis man arbejder videre, kan det spirituelle komme til at dominere så meget, at det ikke kan omsættes i dagligdagen, men man kan leve et smukt og spirituelt liv (og evt. ernære sig som alternativ terapeut?)
4. Endelig kan man befinde sig i den åndelige verden uden jordforbindelse.

Det anbefales at være åben og modtagelige for signaler fra en selv og fra andre. På den anden side advares mod at være naiv: 'Der er mange plattenslagere og svindlere blandt 'de alternative'. Mange tror selv, at de har evnerne, men mangler empati og kan gøre skade på andre', advarer kursuslederne.

Kursets teoretiske undervisning er fremtrædende. Det slår mig, at der er kolossalt mange teorier om 'det åndelige'. Jeg får oplevelsen af, at de tusindvis af teorier må kunne give svar på alt mellem himmel og jord. 'Åndsvidenskaben' står bestemt ikke tilbage for psykologien, hvad angår teoridannelse. Det undrer mig at det skulle være nødvendigt med så mange logiske forklaringer på det ulogiske. Måske skyldes det at begreberne er udviklet i en positivistisk kultur med logisk argumentation? Måske er de udviklet af formidlingsmæssige grunde eller måske snarere i bestræbelserne for at få fænomenerne til at hænge sammen. For en grundtanke er det, at alting hænger sammen. I globalt perspektiv hænger alt sammen: fattigdomsproblemer, økologi, kapitalisme og demokratiske værdier. Verden er i fortsat udvikling. Historien gentager sig ikke, men principperne gør. Hvis vi er villige til det og er søgende, kan vi forstå sammenhængene.

'Åndsvidenskaben' – som systematisering af spirituelle fænomener benævnes – er en forståelsesvidenskab ikke en handlingsvidenskab.

En anden vigtig opdeling er mellem det psykiske og det åndelige: Det psykiske hører det enkelte menneske til, det åndelige er det fælles kollektive.

Der skelnes mellem forskellige bevidstheder:

- a. Dagsbevidstheden
- b. Det underbevidste
- c. Det åndelige

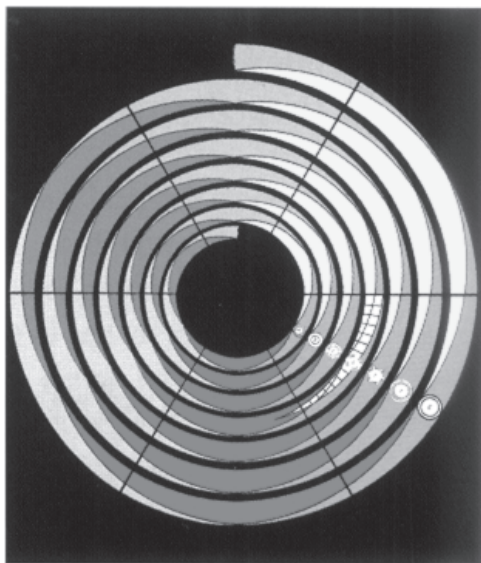
Det undrer mig også, at de fleste af åndsvidenskabens påvirkningsbegreber er hentet fra fysikken. Man taler om energier, kræfter, spænding, udstråling, stråling, strømme, vibrationer, påvirkning, modtagelighed, magnetisme, vægt, æterisk, farver, lys m.fl. Men måske er der alligevel god fornuft i at benytte fysikkens begreber, der nok er målbare, men også dynamiske og svært fattelige. I den spirituelle verden er der ingen principielle forskelle

mellem det fysiske og det åndelige. Og i vores dagligsprog bruger vi jo ofte fysiske begreber til at beskrive forholdet mellem mennesker.

Den danske filosof Martinus bliver ofte fremhævet som en klarsynet teoretiker, med sans for det okkulte, som han søgte at systematisere og videnskabliggøre: Alt udvikler sig i en spiralformet proces fra mikrokosmos til makrokosmos. Alt levende forstået i bred forstand kan indordnes i spiralforløbet, inklusive reinkarnation, mening med livet og historien. Alt hænger sammen, og det er muligt at få en dybere erkendelse. Martinus udviklede uhyre komplekse systemer og teorier, som er vanskelige at formidle.

Desværre knyttede Martinus sine ideer nært til kristendommen. Det hæmmer en global forståelse, at hans åndelige ideer er rettet mod en vestlig kultur.

Det er lidt pudsigt, at flere af Martinus' oprindelige teorier har en metaforisk lighed med moderne genteknologi og kulstof 15-metoder på mikroplan og radioteleskoper og rumsonder på makroplan.

Figur 1

Det kosmiske spiralkredsløb (Martinus' 14. symbol): De levende væsners kosmiske vandring er en vandring gennem højere og højere kredsløb: Indefra: Atomspiralen, Cellespiralen, Organspiralen, Vores spiral, Klodespiralen, Solsystems-spiralen, Mælkevejs-spiralen.

Skrue ned for realiteten

En brik mere fik jeg gennem teorierne om bevidsthedsniveauer og koncentrationsøvelser med bevægelse fra ydre til indre opmærksomhed.

Fantasirejser som er velkendte fra personlighedsudviklende kurser og psykoterapi er eksempel på flytning af opmærksomheden mod fænomener på andre bevidsthedsniveauer:

Eksempel: 'Sæt dig godt til rette på stolen, slap af og koncentrer dig om dine fødder, gulvets pres, tærne i skoene, bevæg dem lidt, mærk hælen og glid op af benet, mærk spændinger i læggen, hvilke følelser du har i skinnebenet, videre op til knæet' Kroppen gennemgås videre med særlig vægt på mave- og hjerteregionen og i øvrigt med opmærksomhed på spændinger og helhedsfornemmelser. *'Hvis du har en smerte et sted i kroppen: koncentrer dig da om smertepunktet og efter et par minutter vil du opdage, at smerten er forsvundet.'* *'Nu skal du langsomt vende tilbage til din dagligdags bevidsthed. Læg mærke til lydene her i rummet. Stræk din krop og bevæg dig lidt på stolen. Når du er parat dertil åbn da øjnene. Hvis du har lyst til det, kan du om lidt fortælle om dine oplevelser'. Fantasirejser kan ske til andre steder, solbeskinnede strande og fremmede lande med afslappende oplevelser, hvor der under regressionen indimellem sker noget uventet glædeligt og nogle gange ubehagelige minder, som er blevet fortrængt.*

At koncentrere og fastholde sin opmærksomhed på et enkelt emne synes at have den virkning, at den ydre verden og realitetstestningen forsvinder. Det kan ske gennem koncentration ved meditation, 'grounding' eller punkt-fokusering. Pudsigt nok benytter spåkoner i tivolier sig af punktfiksering, når de stirrer i krystalkuglen, hvor lyset samles i et punkt.

Dybere bevidsthed

Franz From (1951) har i sin bog 'Drøm og neurose' givet en fortolkning af, hvad der sker, når mennesket fungerer på forskellige bevidsthedsniveauer: *Skærpet bevidsthed, fuld bevidsthed, daglig bevidsthed, afslappethed, indadvendthed, trance, drøm og bevidstløshed.* Ved lavere bevidsthedsniveauer forsvinder detaljer og indhold, og principper og form bliver fremtrædende. Herved kan vi få et indblik i det arketyperiske og mere grundlæggende menneskelige strukturer. Grænsen mellem den ydre realitet og vore forestillinger udviskes. Vi får herigennem adgang til forestillinger, vi kunne have som børn, men som vi har mistet evnen til gennem systematisk skoling og logisk tænkning, mener From.

'Der foreligger den mulighed, at vi i drømme, der forløber på primitive bevidsthedstrin, som oftest har at gøre med emner, der svarer til mange ting i vågenlivet på en gang, men at den vågne »fornuftige« indstilling i almindelighed hindrer os i at huske slige absurditeter, som strider mod dens logik.

At også den moralske indstilling her kan spille en stor rolle, er der næppe tvivl om, ligesom den sikkert er virksom, når påbegyndte oplevelser holdes tilbage og ikke forarbejdes færdigt' (p. 34).

From (p. 48-49) gør også opmærksom på, at primitive forarbejdningstrin synes at spille en rolle for undgåelsen af oplevelsen af konflikter, og det kommer særlig frem i drømme og i neuroser. Endvidere nævnes om metaforer, hvor sproglige udtryk og billeder fra et område bruges til beskrivelse på et andet, som den reelle og den overførte betydning ved lav indordning kan opleves som et og samme. Sådan er meget af børns og 'primitive' folkeslags magiske tænkning. Magien kan derved være et forsøg på at løse konflikter – og undgå konflikter – som ikke kan klares ved almindelig handlen (p. 51). Drømme (og lave bevidsthedsniveauer) kan således give os adgang til oplevelser og forståelser, som på grund af konfliktmuligheder i vågenlivet ville være uforståelige.

From er optaget af Freuds 'Drømmetydning', men nævner ikke direkte primærproces tænkning og Freuds ubevidste. Freud og især senere psyko-dynamikere var præget af bestræbelser på at støtte den tidlige industrialisering ved at lægge vægt på sekundærprocesser og det rationelle, mens id og underbevidsthed blev opfattet som nødvendigt onde (jfr. sloganet: 'gøre det ubevidste bevidst').

Men når nu tiderne er skiftet, og vi har brug for begge hjernehalvdele, og når nu 'ni tiendedele er under overfladen', er der grund til at nærme sig de måske store ressourcer, som vi i den vestlige verden har fornægtet det sidste hundrede år?

Frigørende dilemmaer

I de mange år, hvor jeg har beskæftiget mig med at undersøge menneskers følelsesmæssige forhold til egne dilemmaer, har det fascineret mig, at bindingen ofte udløses pludseligt ved en ny erkendelse, som virker berusende og frigørende efterfulgt af energi, som udfoldes både inden for det kreative og det produktive. Udtryk som 'Nu kan jeg pludselig forstå det hele', 'Jamen det er jo så simpelt', 'Det er ligesom en dør til en anden verden åbnede sig', 'Livet ligger foran mig' udtrykker ikke blot befrielse fra det lukkede, men også at nye ressourcer er blevet tilgængelige. (Berthelsen 2001, kap. 1-2)

For kort tid siden er det gået op for mig, hvor de nye ressourcer kommer fra (Berthelsen, 2003). Når dilemmapresset på mennesket øges, resulterer det i en svækkelse af autoriteter (gamle forståelser og metoder kan jo alligevel ikke bruges!). Det uacceptable og umulige er nu eneste mulighed for overlevelse. De regler, vi tidligere er blevet opdraget eller skolet til, er måske ikke mere aktuelle, fordi tiderne eller vores egen situation er skiftet uden vi har bemærket det. Eller også kan vi pludselig se, hvad vi har snydt os selv for ved at være pæne og tilpassede. Eller vi opdager, at det paradigme og den tilgang til forståelse af os selv og omverdenen er voldsomt begrænsende for vores muligheder for udvikling. Den dualistiske forstå-

else, som har været gældende siden romantikken i det 19. århundrede, støtter sig til en mekanisk materialistisk verdensforståelse. Opdeling i sandt og falsk, realitet og fiktion, rigtigt og forkert, helte og skurke ligger dybt i os. 'Overdrivelse fremmer forståelsen' – men kun til en vis grad. Hvis der i den samfundsmæssige opdragelse ligger vejledning om, hvad der positivt og negativt, risikerer vi ikke at lære 'det negative' at kende, fordi det er forbudt, og vi undgår det, fornægter det eller fortrænger det. Alt det, vi ikke må, optager kolossalt meget af vores energi. Vi må holde impulser, som ikke er pæne og tilpassede, tilbage. Vor seksualitet og aggressivitet er sådanne tabuer gennem flere menneskealdre. 'Vi skal styre vore drifter, ellers går det galt' sagde Dronning Victoria.

Det kan således være vores 'tavse viden' arketypiske 'habitus' og fortrængte ideer, som frigøres, når dilemmaet får os til at opgive selvplågte begrænsninger. Der sker altså noget af det samme, som når bevidsthedsniveauet sænkes, og realitetsbegrænsningerne svækkes. Dilemmaet synes således at tilbyde *en kanal til det ubevidste*, måske svarende til tilgange som overskridende oplevelser og magiske forestillinger kan give?

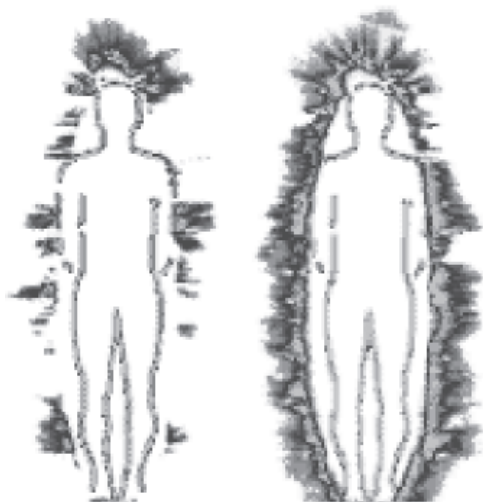
Det er interessant at finde ud af, om det spirituelle kan blive en supplerende tilgang, der kan udvide psykologien teoretisk og i praksis.

Aura og udstråling

Et af de områder, hvor der umiddelbart forekommer muligheder for at overføre okkulte fænomener til psykologien, angår relationen mellem mennesker. Vi har både i dagligsproget og psykologisk praksis mange udtryk, der handler om menneskers påvirkning af omgivelserne. Vi taler om at nogle mennesker har udstråling muligvis ligefrem karisma, de har særlig påvirkningskraft og særlige evner til at få andre til at tro på sig. Vi har også en ganske god fornemmelse af, om andre mangler udstråling eller eventuelt har en dårlig udstråling. Vi taler om projektioner, overføring og modoverføring. Og det forunderlige er, at vi ofte har en sikker fornemmelse af, at vi opfatter ret præcist og kan sammenligne vores subliminale perceptioner med andres og tit få bekræftet, at andre fornemmer samme 'vibrationer' fra den pågældende. Vi kan endda nogle gange selv fornemme, at vi føler os i vort es og vil have en god udstråling på andre. Eller at vi næsten ingen udstråling har eller muligvis oser af dårligt humør. Vi kan jo også mærke stemningen i et lokale, vi kommer ind i – specielt hvis der er noget galt. Og vi lader os jo påvirke af luften, naturen, larm, farver osv. Der er jo ret banalt, men alligevel et ret uudforsket område i psykologien.

Det er til gengæld et område, der optager mange i den spirituelle verden. Auralæsning hører til de første praktiske øvelser på kurser. Det kan gøres simpelt: To mennesker starter med at slappe af og anbringe sig behageligt nær hinanden. Efter at den ydre opmærksomhed mod dagligdagens uro og

konflikter er trådt i baggrunden, kan den ene holde hånden tæt over den andens krop. I et par centimeters afstand fornemmes en fysiologisk(?) stråling, ens hænder bliver varme og afslappede. Det kaldes 'æterlegemet', og det påstås, at alt levende (planter, dyr mennesker) har et æterlegeme. Det næste lag er *følelsesauraen*. Den strækker sig rundt om personen, måske en meter? Det blev konstateret, at en del af kursusdeltagerne havde en ret sikker opfattelse af andre personers følelsesaura og ret nuanceret kunne beskrive den andens følelses tilstand. Det tredje lag er *tankens aura*. Vi er her i den åndelige verden, som kun er få givet at kunne opfange ved auralæsning.

Figur 2:

AURA

Udstråling fra person i henholdsvis anspændt og afslappet situation

Meget kan have at gøre med 'menneskelig kemi', modtagelighed, rummelighed og fordomsfrihed. Trangen til forståelse gennem logiske analyser og realitetstestning må holdes tilbage. Man må turde give sig hen, have tillid og opgive sine forbehold over for den anden – og sig selv. Man kan som psykoterapeuten bruge sin krop som resonanskasse og mærke de svingninger, som den anden sætter i gang (Willert 1981).

Nogle *klarsynede – clairvoyante* – er gode til at læse menneskers aura. De siger selv, at de kan læse menneskers projektioner (som personen selv sjældent er bevidst om). Det tidligere livsforløb med kriser og lykkelige begivenheder rummes også i auraen, ligesom forventninger og ønsker for fremtiden. At det rummes i auraen skulle være noget af hemmeligheden bag den klarsynedes særlige evner.

Healeren bruger sine dybere fornemmelser til at finde særlige sårbare områder og skår i livet som healeren – ligesom en kærlig mor – er i stand til at læge eller dulme, så personen kan leve videre med ro i sindet. Hvad de gør, er mig en gåde, men at det nogle gange virker, er jeg ikke i tvivl om.

Udstråling er måske et universelt fænomen. Gennem tiderne er mennesker med særlig udstråling og helbredende kraft blevet afbildet med en lysende krans om hovedet. Jesus, Buddha, græske og ægyptiske guder og helgener har glories eller strålekranser som tegn på deres særlige magt over det uforståelige.

Den rene magi

Ved en demonstration af clairvoyance medvirkede to clairvoyante: Den ene clairvoyant havde på forhånd klippet de 20 kursusdeltageres navne ud af deltagerlisten og krøllet dem sammen og lagt dem i en bunke. Dagen før vi mødtes til kursus, havde hun tilfældigt og med lukkede øjne taget et navn i sin venstre hånd og for hver deltager tegnet en figur (nærmest ægformet med farvede felter i). Hun afsluttede med at åbne sin hånd og læse navnet, som hun skrev på bagsiden af tegningen. På kursusdagen blev vi en ad gangen kaldt ind til en anden clairvoyant, der tolkede den medbragte tegning. Han havde i forvejen gjort sig 'modtagelig' og så på tegningen, mens han talte til den tavse tilhører. I løbet af fem minutter fortalte han om vores aktuelle situation, vores intellektuelle og følelsesmæssige ressourcer vores forhold til 'det åndelige', tilknytning til andre og om, hvor vi var i forhold til aktuelle kriser og udvikling. Og hvilke forbindelser der var mellem de forskellige betydelige områder i vort liv, og om vi forholdt os åbne eller lukkede til dem. Alle 20 deltagere blev gennemgået over et par timer. Hver gang en ny kom ud fra clairvoyanten, var deres ansigtsudtryk præget af glæde og forbløffelse. Hvordan kunne det lade sig gøre at blive så meget klogere på sig selv på så kort tid og så præcist svarende til selvpfattelsen. Og hvordan kunne det lade sig gøre at fremstille tegningerne. Det var faktisk ret let at tolke personlighedstype ud fra farverne (Rød = følelser; gul = intellekt; grøn = kontakt og kommunikation; blå = det åndelige), hvordan de var placerede, hvor store områder de dækkede, om de overlappede og havde forbindelse til andre, var begyndt at udfolde sig eller helt manglede etc. etc. Spændende var det, at tegningerne angav ubrugte ressourceområder og udviklingsmuligheder, eller at der var områder, man beskæftigede sig med, man ikke havde evner for. Det var også muligt at se, hvor langt man var kommet i en udvikling, og i hvilken retning den gik. For eksempel kunne en deltager se, at der var dårlig forbindelse mellem det intellektuelle og det følelsesmæssige, og vedkommende skulle være forsigtig med at træffe følelsesmæssige afgørelser på sit arbejde. Eller at tæt forbindelse mellem det kommunikative og det åndelige kunne give muligheder for særlige typer job (personaleledelse, socialarbejde). Ud fra det medbragte bånd var det muligt at lade andre, der kendte en privat, bekræfte beskrivelsen. Beskrivelserne var nuancerede og kunne umuligt være fremkommet

ved tilfældigheder eller ved at nævne almenmenneskelige træk eller egenskaber alle ønsker at have. Der var tale om *noget mere* – men hvad!

Stillingtagen

Under hele min udforskning af det okkulte har jeg bestræbt mig på at være modtagelig, åben og fordomsfri. Selv om min skepsis med mellemrum dukkede op, har jeg søgt at skubbe den væk, støttet af at jeg jo selv kunne mærke, at jeg mistede min sensitivitet, når jeg begynde at forholde mig distanceret og intellektuelt.

Nu synes jeg, at jeg er kommet igennem en runde af min 'grounded discovery'-proces. Jeg har samlet en del brikker til videre undren, og feltet er mig ikke mere fremmed. Jeg har oplevet, at jeg ikke behøver at sætte 'vandtætte skodder' mellem min gamle videnskabelige verden og det spirituelle. Det er nærmest en ny dimension, jeg har fået føjet til. Jeg er blevet mere overbevist om, at den igangværende kulturelle globaliseringsproces svarer til træk hos den nye generation, der ikke følelses- og forståelsesmæssigt i så høj grad adskiller viden, tro og overtro, som jeg og min generation har gjort.

På den basis må det være rimeligt at gøre sig overordnede og videnskabsteoretiske overvejelser om at kombinere industrisamfundets residensbillede med et fremtidsrettet, mere rummeligt holistisk verdensbillede.

Det spirituelle var for alvor fremme i 70'ernes opgør med den mekanisk rationelle tænkning. 'New age'-psykologien fik sin oplomstring i forbindelse med 68'generationens forsøg på at sprænge rammer gennem bevidsthedsudvidelse og dyrkelse af borgerskabets tabuer, som blev nedbrudt med hård rock, euforiserende stoffer og fri sex, samt dyrkelsen af det okkulte, østerlandske. Parallelt med den humanistiske, individualistiske bølge blev øjnene åbnede for det samfundsmæssige, det politisk undertrykkende med ønske om støtte til socialt dårligt stillede og globalt undertrykte. Medmenneskelighed, næstekærlighed og høj prioritering af menneskelig kontakt og kommunikation kom bl.a. til udtryk gennem kollektive boformer, Christiania og sammenbragte familier, som alt sammen var medvirkende til, at socialpsykologien fik nye og spændende perspektiver⁶. Nytænkning på alle områder og en åbenhed over for alternative bevidsthedsformer fik i begyndelsen af 80'erne en brat afslutning med den økonomiske krise og næste generations manglende 'dilemmaenergi' til at kæmpe videre for radikale menneskelige og samfundsmæssige ideer. Kapitalismen havde fået et menneskeligt ansigt, men hvad der ikke tjente den, blev uinteressant.

6 Eksempelvis startede den anvendte socialpsykolog Gunnar Hjelholt i begyndelsen af 70'erne forsøg med minisamfund.

Spiritisme blev udskilt som en sekterisk bevægelse. Først med human resource-tænkningens udnyttelse af 'det hele menneske' er holisme og spirituelle tilgange blevet mere acceptable, ligesom unge og ældre i stigende grad uofficielt dyrker magiske og bevidsthedsoverskridende fænomener.

Måske skred det spirituelle ud, fordi det var for flimrende og for lidt forankret i dagligdagen. Som leg og fritidsaktivitet kunne det måske være interessant, men ikke som seriøst arbejdsredskab. Til gengæld bliver dagligdagen mere og mere optaget af fiktioner, hvor urmennesker (Ringenes Herre) fremtidsmennesker (science fiction) og supermennesker (action-film) alle besidder overnaturlige evner. Æventyret er kommet tilbage.

Rodebunke af teorier

Det er mit indtryk, at 'det spirituelle' rummer en stor rodebunke af alle mulige antagelser, drømme, fantastier, der bygger på personlige oplevelser, håb og forklaringer på det uforklarlige. Åbenheden på 'markedet' og kommercielle interesser har bevirket, at tusinder af småteorier svirrer rundt. Alt synes at skulle forklares med en teori. (Og så er det måske i virkeligheden 'det uforklarlige', der er det spændende, fordi det er uforklarligt?)

Der trænger til at blive ryddet op i teorierne og etableret overordnede videnskabsteorier. Mange spirituelle teorier er indviklede med mange forklaringer, der synes at ville 'bevise alt'. Sådanne tilgange, som må virke fremmede for dualistisk tænkende mennesker, vil sikkert med fordel kunne formidles på mere acceptable og sammenhængende måder. Men det er dog ikke sikkert, at teori skal opbygges på samme måde som traditionelle sandhedssøgende naturvidenskaber. Måske vil f.eks. billedfremstilling være mere i overensstemmelse med tidens ikontænkning og urfortællingens imagoer.

En ny videnskabelighed for fremtidens kommunikationssamfund som afløser for de vestlige industrisamfund må være i stand til at være så rummelig, at både gamle og nye forståelser kan indeholdes.

Individualistisk og apolitisk

Man kan med rette kritisere psykologien og psykologarbejdet for at tage udgangspunkt i det enkelte menneskes egenart og overse strukturelle og kulturelle forhold. På samme måde synes spirituelle opfattelser at tage udgangspunkt i det enkelte menneske. Selv om det åndelige og fælles menneskelige er afgørende overordnede perspektiver, ses fænomenerne dog ud fra individets position. De lægger op til muligheder for ændringer og nye synsvinkler for den enkelte, men ikke til politiske ændringer af samfund eller ændring af andre rammer eller systemer. Samfundsmæssige

og politiske budskaber mangler. Det er, som om håb om medmenneskelig godhed engang (når verden bliver klog nok!) vil komme til at styre kloden er tilstrækkeligt. 'Vi må være tålmodige og vente' Om politik er tabu eller blot lavt prioriteret i forhold til den indre verden, er uafklaret for mig.

Det passive menneskesyn har jeg også mødt i spirituelle kredse. Mennesket opfattes som receptivt sansende med muligheder for at opfatte egen og andres situation og muligheder på dybere planer. Det kan give mening i tilværelsen. Men det ændrer sjældent noget. Handlings og ændringsperspektivet står svagt. Dalai Lamas store visdom, hans positive menneskesyn og manglende politiske gennemslagskraft kan være et godt eksempel på det dilemma, 'det spirituelle' er fanget i.

Jeg tror, at et opgør med den magtesløse og evt. undertrykkende situation, hvor mennesker søger trøst i troen eller lukker sig inde med sin visdom, muligvis kan drejes mod en mere udadvendt og aktiv forholden sig til spørgsmål, som vedrører vores dagligdag – politisk som relationelt.

Det er forståeligt, at spirituelle ikke vil tages til indtægt for autoritær og kommerciel religiøsitet som 'Scientology' og 'Moon-bevægelsens' dogmatiske forståelser. På den anden side mangler teoretiske forenklinger, politiske perspektiver og aktiv forholden sig i forhold til fænomener, som bliver stadig mere accepterede iblandt den almindelige befolkning og de lærde.

Anvendelighed

Som anvendt psykolog er det på dette stadium af min udvikling nærliggende at spekulere på at integrere mine oplevelser i mit private verdensbillede og perspektiver for psykologiske forståelser og arbejde.

I artiklen har jeg kun beskæftiget mig med forholdemåder, som kunne være interessant for psykologien (telepati, telekinese, reinkarnation, UFO-isme, akupunktur, homøopati, dietisme m.fl. er således ikke omtalt.) De senere år synes der i de psykologiske teorier at være en større åbenhed over for forestillingsverdenens betydning. I forhold til behaviorismens teknisk-empiriske forståelser har vi her i landet en lang tradition for, at oplevelse sker gennem personlig gestaltning. Københavnerfænomenologien koblet med en hermeneutisk tolkende forståelse giver en særlig tilgang – og accept – af menneskelige forståelser, som ikke nødvendigvis er i overensstemmelse med ydre realiteter. En humanistisk-demokratisk tilgang med menneskeligt ligeværd som præmis giver psykologarbejdet præg af en vis ydmyghed for klientens oplevelser. Psykologens accept og rummelighed er dyder, mens kontakt, indlevelse, intuition og empati er redskaber. Skridtet er måske ikke så stort til ikke blot at acceptere klientens spirituelle liv, men også at turde blive en del af det. Hvis man for en stund tør give slip på behovet for struktur, overblik og realitetstestning, vil der være mulighed

for at lade klienten blive fører ind i en ukendt verden. Man skal blot være til stede og kan som gevinst få oplevelser fra en magisk verden, som der kun er lidt plads til i dagligdagen.

Adskillige psykologiske retninger har elementer, som optræder ved alternativ behandling. Det drejer sig f.eks. om kropsterapier, vægt på det nonverbale, hypnose og dybere bevidsthedsniveauer, NLP supersensitivitet, Marte Meo-metodens brug af positiv opmærksomhed, jungiansk terapi omkring arketypisk forståelse, gestaltterapi med vægt på holisme og relationen, imagoterapi med spejling og billedopfattelser og naturligvis traditionel associerende psykoanalyse med udslip af primærproces tænkning.

Måske kunne der ske en brobygning mellem forskellige psykologiske retninger, samtidig med at deres funktionsområder blev udbygget og gjort mere fremtidsrettet.

En oplagt mulighed er, at psykologien sammen med det spirituelle kunne bidrage til at gøre mennesker, der lever i en stresset hverdag, mere hele. Bl.a. gennem at arbejde på flere niveauer. Arbejdet med at kunne være til stede og kunne skifte fokus kunne også være temaer.

Torturofre

Muligvis kan spirituelle tilgange bidrage til nye arbejdsformer. Arbejdet med rehabilitering af torturofre er vanskeligt og psykoterapi ofte forgæves. Regression kan fastholde traumet i stedet for at mindske det. Måske kan terapeuten – parallelt med det socialpædagogiske arbejde – bidrage til, at klienten retter opmærksomheden fremad, hjælpe med til at finde 'guider' og 'skyttsånder', der kan hjælpe klienten med at finde brugbare 'tegn' og til at finde videre i en afmægtigt situation og få beskyttelse, når onde ånder nærmer sig. Troen på, at der overhovedet findes et meningsfuldt liv, kan måske støttes gennem metoder, vi ikke kender i dag. Astrologer og clairvoyante fokuserer på de ressourcer og muligheder, det enkelte mennesker har. Det kan være medvirkende til at skabe en oplevelse af identitet. Det er måske derfor, at mange mennesker føler sig styrket efter seance hos en clairvoyant?

Global forståelse

Den hastigt fremadskridende globalisering rejser spørgsmålet om fællesnævnerne. Engelsk synes at blive fællessproget og informationsformidlingsformen elektronisk. Foreløbig har globaliseringskulturen været amerikansk domineret og logisk tænkning præget af europæisk empirisme. Babylonisk forvirring kan komme til at præge kommunikationen, i takt med kontaktmulighederne øges. Vestlige forretningsfolk og entreprenører

må søge at tilegne sig andre forståelsesformer, når de skal arbejde i Japan, Kina og de arabiske lande, hvor måder at opfatte og udtrykke sig på er væsensforskellige (f.eks. er beslutningsprocesserne på japanske højteknologiske virksomheder afhængige af religiøse opfattelser).

Man kan imidlertid forestille sig, at mennesker fra forskellige kulturer har mulighed for at kommunikere på nye planer. Mennesker, der rejser meget, må ofte bygge på den samhørighedsfølelse og accept, der opstår ved samstemmende emotionelle reaktioner. Der findes sådanne fællesmenneskelige kontaktpå planer, der bygger på samme dimensioner humor, glæde, sorg, men også relationer som at være nær og fjern, være oppe og nede, inde og ude. Det *nonverbale sprog* gør det nemmere at forstå hinanden, uanset om vi bor i en hytte i bushen, et buddhistisk tempel eller en skyskraber i LA. De magiske forestillinger hører også til det fælles sprog. Antagelig har alle mennesker en skæbnetro, og ni tiendedele af jordens 5 mia. mennesker tror på en tilværelse efter døden. Den magiske tænkning, som vi i Vesten kalder primitiv, kunne blive en langt mere nuanceret kommunikationsform end den sproglige. Det kan være, at vi skal lære at tænke mere åbent og forholde os mere kritisk til den logisk empiristiske vestlige tæknings universalitet.

Det fremmede vækker nysgerrighed og udfordring. Men hvis man ikke har overskud og er bange for at miste kontrollen over situationen, kan det virke skræmmende. I vort samfund har vi lært at opfatte verden som enten-eller i godt og ondt, sort og hvidt, kendt og ukendt, ven og fjende. Dualismens opsplnitning af forhold, der i virkeligheden er nært forbundne og komplementære, bevirker, at vi bliver blinde og kun kan se den ene pol og tager afstand fra den anden uden at kende og forstå den. Flygtninge bør sendes hjem, og indvandrere sættes på nedsat ydelse. Racismen blomstrer i vort ellers så tolerante samfund.

Hvis vi fandt ud af, at vi havde fælles *overtro*, ville vi måske ikke føle os så fremmede, men tværtimod have en større åbenhed over fremmede og den nye verden, som er på vej – uanset om vi kan lide det eller ej.

LITTERATUR

- BERGER, P. & LUCKMANN, T. (1992): *Den samfundsskabte virkelighed*. København.
- BERTHELSEN, J. (2001): *Dilemmaet som lærer. – Om undervisning med læring gennem dilemmaer*. København. Samfundslitteratur.
- BERTHELSEN, J. (2001): *Kulturens nye ansigter. Psyke & Logos*. København.
- BERTHELSEN, J. (2002): Nået til et vadeded. Er de store teoriers tid forbi?. *Psykolog Nyt* nr. 7.

- BERTHELSEN, J. (2003): Dilemmaets åbenbaringer og det onde. *Psyke & Logos* temanummer: Det onde. København.
- CALLEWAERT, S. (1992): *Kultur, pædagogik og videnskab. Habitusbegrebet og praktikteorien hos Pierre Bourdieu*. København.: Akademisk forlag.
- COELHO, P. (2003): *Alkymisten*. København. Bazar.
- DENCIK, L. (1991): Opvækst i postmodernismen. I: Schultz Jørgensen ed. *Børn i nye familiemønstre*. København. Reitzel.
- FUNCH, B.S. (2002): Rothko kapellet og det spirituelle rum. *Forum for eksistentiel psykologi og terapi*. Nyhedsbrev nr. 4.
- FREUD, S. (1966): *Kulturens Byrde*. København: Reitzel.
- FROM, F. (1951): *Drøm og neurose*. København: Schultz.
- FROMM, E. (1965): *Hinsides illusionens lænker*. København: Reitzel.
- FROMM, E. (1966): *Flugten fra friheden*. København.
- GERGEN, K.L. (1991): *The Saturated Self: Dilemmas of Identity in Contemporary Life*. NY.
- GIDDENS, A. (1997): *Modernitet og selvidentitet*. København: Reitzel.
- GLASER, B.G. & STRAUSS, A.M.(1967): *The Discovery of Grounded Theory*. N.Y. Aldine.
- GLEERUP, J. (1995): *Opbrudskultur*. Odense Universitet.
- GOFFMAN, E. (1992): *Vore rollespil i hverdagen*. København.
- GOLEMANN, D. (1997): *Følelsernes intelligens*. København: Borgen.
- HØEG-OLESEN, H. (1993): *Mennesket og det ukendte*. Dansk Psykologisk Forlag.
- INSTITUT FOR FREMTIDSFORSKNING (19): Det femte samfund.
- JENSEN, R. (1999): *The Dream Society*. København. Institut for Fremtidsforskning.
- JUUL, J. & JENSEN, H. (2002): *Pædagogisk relationskompetence – fra lydighed til ansvarlighed*. Kbh.: Apostrof.
- JØRGENSEN, P. SCHULTZ (1999a): *Børn og familie i det postmoderne samfund*. Reitzel.
- HJARVARD, S. (2004): *Det Selskabelige samfund*. København: Samfundslitteratur.
- JUNG, C.G. (1994): *Psykologiske Typer*. København: Gyldendal.
- KUHN, T. (1995): *Videnskabens revolution (om paradigmeskift)*. København: Fremad.
- MIRDAL, G. (2002): Psykoterapi med flygtninge: Når klient og terapeut ikke deler samme verdensanskuelse. *Dansk Psykoterapeutisk selskab for psykologer*. Foredrag 17.09.02.
- MØRCH, S. (2001): *Social identitet og integration hos etniske unge*. *Psyke & Logos* nr. 1.
- NARRATIVITET (1996): Temanummer 1, 1996 *Psyke & Logos*, København. Dansk Psykologisk Forlag.
- WILLERT, S. (1981): Rådgiveren som resonanskasse. I: Willert, S.: *Psykologisk rådgivning og terapi*. *Psykologisk skriftserie* nr. 1. Århus.
- ZIEHE, T. (1989): *Ambivalenser og mangfoldighed*. Politisk Revy. København.
- TRANSKULTUREL PSYKOLOGI (2001): Temanummer 1 *Psyke & Logos*. København: Dansk Psykologisk Forlag.
- TØNNES HANSEN, J. (1997): Identitet og integritet. *Psykologisk Set* 27,1997.